

Гојко Ђого

ВОДЕНИЦА КАО ПРАСЛИКА СВЕТА

1.

Загонетни, понекад и непрозирни, стихови Милосава Тешића у збирци *Млинско коло* нуде – можда и смишљено – не само различите него и опречне могућности читања. Као сени и сенке што *дотичу воденичким певом* – „једним се кажу, а деветим значе/да сакрију пето“. Тешићев песнички језик очарава звучном магијом, својим семантичким вртлозима, синтаксичким и лексичким иновацијама. Неисцрпна је његова језичка инвенција. Ту је могуће „ваздух јести“, „поглед пити“, „пену прести“; ту сила ритмичког жуборења „воду клеше“. У матични „словоплет“ *Млинског кола* дотичу струјнице из народног стваралаштва, митологије, религије, историје... И песникова завичајна топографија измештена је у митолошки простор. Млински жрвањ врте упоредо Стикс и Јордан, Жрновница и Клокоч-поток, а „рукавци Геона/и Тимок и Лим су, и моравске воде, од којих се творе/брзаци што слазом, у паду гргоре по сливу Фисона.“ Тешић је подједнако песник природе и културе.

Он искрива нове и на нов начин упошљава старинске и заборављене речи, састављајући свој особени речник, који великим словима уписује у српску поезију и тезаурус нашег језика. У овом стваралачком поступку нове и онеобичене речи – изведенице, кованице, скраћенице – не губе везу са етимолошким кореном, али је њихово значење толико проширено или измењено укрштањем са другим, блиским, па и удаљеним лексемама да их морамо читати на нов начин. Тешићеве неологизми могу се упоредити са укрштеним воћем које није изгубило правезу ни са једном од подлога, па ипак је посве нова врста плода.

Кованице као *свесаница, водожалка, злобиље, сунџопад, нетри, непет*, и поред значењског одступања, имају препознатљиву структуру и сасвим су разумљиве. Слично је и са скраћеницама *очар, срочај, ућут, рвањ*, док конструкције као *грак-консонант* и *суфикс -иште* више личе на игру речима. Изведенице се, међутим, кадшто могу, или морају, двојако читати, па и одгонетати: *паишум*, звук без звучног изворишта одлеже као шум, али више је неко наднаравно осећање или метафизички појам; *захумље* у основи има хум и може се разумети као нешто што је иза хума, иза хумке, али и као онај свет у новојерусалимској визији; *петопарчити* у синтагми *петопарчи петак* ваљда значи делити на петоро, уситњавати у петопарце, и још даље, распадати се, пропадати, па и оскудевати, што проиходи из ширег контекста: „Петопарчи петак, у теснилу, тесна, четврта се среда,/а клонули обзор голуба се, чили по лану почела.“ Овим речима могу се додати и оне разумљивије изведенице, ближе корену, као: *шкропик, просмех, брзар, плахир, злобит, звучњак*; или синоними као *жутник* – месец и *светница* – свет.

Назначени изражајни слој неразлучив је од речника *рачанског круга*, од архаизама и локализама који, заједно са аграрном културом, њеним фолклором, веровањима и ритуалима измичу у заборав. Те речи, као драге ископине, освежавају језичко памћење и успостављају дубинску везу не само са цивилизацијским наносима различитих култура и различитих облика искуства него и са читким и нечитким местима у песниковој и нашој души:

*Одраз света шта је него
с умишљајем мутан его?*

(„Плашт Јорданом и Јелисеј“)

Поред специфичне семантичке пуноће, те ископине имају и фонолошку функцију, као фини носачи пригушеног звука и тамног колорита који озвучавају и боје Тешићев песнички језик.

Монотону *тутњаву жрвња* „уз витлова вијук“, *клокот потока* и *ковриљање врбљака* уштивава бруј самогласника и сугласника који преводе шум у пашум. И у називима Клокоч, Жрновница, Млаковац, Тмава, Тамнава, Топлик, Водно чује се одзвук воде и воденице. Све је подређено звучном режиму пашума.

Ретки колоквијални изрази – *криза, маршрута, експертиза, полигон, ембрион* – понегде уведени да приземље високу реторику, готово су неприметни и не ударају на сагласје звука и значења.

Тешић искушава различите врсте стихова повезаних у различите врсте класичних строфа, дистиха, терцина, катрена, па и оних од девет и десет стихова. И песме су разноврсно обликоване, има сонета, елегија, поема. Као да се мајстор песничког умећа сам са собом надмеће. Његов везани стих утегнут је строгим метричким правилима и необичним, неистрошеним римама. Нема више од десетак глаголских рима у целој књизи. Опкорачења су честа, стопе и акценатске целине су усаглашене са ритмом; тако брилијантно усложњена прозодија без премца је у српској савременој поезији.

2.

Родна кућа Тешићевог песничког језика је воденица. А језик је кућа бића, кажу филозофи. Пребивати у тој *кући успомена* на симболичан, песнички начин, значи искусити *тескобу битка*, бити распет на *млинском колу* кога вода, заједно са нама, врти од рођења и крштења па до смрти. Нажалост, „у људском изгнанству надјачава оно што плени и роби“ и отежава уздизање небића у биће.

Тешићева воденица је реална и имагинарна творевина, у њој „жрвањ рже“ и „преде брашно поток Топлик“, а ујам узимају воденички демони, море и ветрењаци, ноћобдије ћук и сова, миш и смук, блудне и луде жене блесе што се на брашно смеју. У том мистичном простору заједно мељу нечастиви млинар и песникова меланхолија. Унутарњи оксид не спира петровдански „пљусак шкрупик“. Воденички *мучњак* препун је опиљака српске повести и алузија на мучну националну судбину:

*Горко ли је. Жарко жалим.
Где је нови Јерусалим!?*

(„Жрновницом жрвањ рже“)

Заводећи нас у све тамније воденичке углове, песник поступно размиче и њене зидове до макрокосмичких размера. Воденица бива *ветрова кућа* и *млин-васиона*. Из снохватица и чулних опсена пробија емпиријска горчина и песимистичко поимање света:

*Доле Ереб – горе Никс је.
Усред Алфе с крстом Икс је.*

(„Они жедни – куд ли броде?“)

У „Белешкама уз поједине речи“ на крају књиге, Тешић нас упућује на грчку митологију, по којој је Ереб оличење таме и симбол доњег света, а његова сестра Никс оличење ноћи. Има ли ту негде, међу тим мрачним силама, стварним и митолошким, какав кутак, какав нови Јерусалим, у коме би могао да бивствује човек у свој пуноћи свог бића?

Воденица – шта год означавала у песниковом симболичком регистру – није такво место. Или, не може бити све док се у том станишту, где се око *Божје хране* врзају демони, не успостави равнотежа добра и зла. Нови Јерусалим остаје само сновиђење, утопија, неостварива жудња. Али без те мистичне представе живот би изгубио смисао.

Крајња онтолошка питања свакако нису само реторичка, у њима је устикована и Тешићева замишљеност над тајнама света. Наш разум не може да допре до било каква озбиљна одговора. У томе и јест највећа човекова мука. Песнички језик, међутим, својим интуитивним, профетским и ониричким својствима додајује до тог заумног метафизичког простора иза руба нашег сазнања. Наспрам биполарне космичке таме коју пројектују митови и религије, у стиху „усред Алфе с крстом Икс је“, чини се, као опозит, просијава нека нада. Алфа је Слово, Логос, ум, почело, праизвор, почетак свега, а Икс би могао бити иницијал Христа Спаса. Сличну јеванђељску поруку препознајемо и онамо „где токови сви су из пашума доток у Сазвежђе Христа“, као и у другим непосредним евокацијама и цитатима или удаљеним асоцијацијама на *Библију*, посебно на јеванђеља и *Отривење*.

Но, ни то хришћанско духовно окриље није без протуречја, јер „свемирје стоји са врагом у колу, с аждајом у рвњу!“ Кривудава путања до врата Спаса није само спиритуално уздизање него земљани пут, наша животна стаза на којој смо, често безразложно, изложени непоћудима судбине:

*С небеса и река, са клисура, међа
по челу чекића и удара с леђа!*

(„А воде су пуне ожеднелих душа“)

Слаб и грешан човек, читамо даље, те ударе не може да истрпи без скепсе: оно што срце некако и може, разум не може да појми:

*Што срцем се појми – у грудве се згруша,
те остају мисли да споре се, гризу,
да почине злочин и злу експертизу.*

У тој *експертизи грудви*, у којима је згрушано човеково животно искуство, антиномичне мисли су приправне да „почине злочин“. Млинско коло је праслика света уобличена као змијски круг, алхемијски знак уроборос. То је она змија што гута свој реп. А у том јеретичком кругу и посвемашњем кружењу нема есхатолошког оптимизма, нема Христа ни човековог вазнесења: „Уобличен свет је у дроњке и крпеж/ са линијом једном у графици гује.“

То је најдубљи теснац у који нас заводи Тешићев рачvasti језик и његов лирски субјект. Ту застаје памет „тумача“ који „кроз маглино тесто – све црње и гушће“ покушава докучити шта је песник хтео да каже. Али „то је нерешив случај – тешко појмљив ребус“. Ту кључа нема. Ако ја нисам нешто погрешно прочитао или учитао, воденички жрвањ неумитно меље све, и наш свет и нас, у брашно и прах. У том „систему несистема“ Јерусалима нема. Осим у поезији.

Најзад, и једна мала ограда. Тешићево „воденичко штиво“, препуно замки, често упоредо открива и закрива обећани смисао. Тумач се лако може спотакнути. Читалац, зацело, неће.